Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 008

SHASHMAQOM – MILLIY MUSIQIY MEROSIMIZ DURDONASI

Mohlaroyim G‘ayratjon qizi Sotvoldiyeva*
Farg‘ona davlat universiteti talabasi
✉ mohlaroyim23022006@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Shashmaqom san’atining shakllanish tarixi, nazariy asoslari, badiiy-estetik xususiyatlari hamda o‘zbek xalqining ma’naviy-madaniy hayotidagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, maqom san’atining bugungi kundagi rivojlanish jarayonlari, uni asrab-avaylash va kelajak avlodlarga yetkazish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar

Shashmaqom, maqom, musiqa san’ati, milliy meros, madaniyat, an’ana, ijrochilik, ma’naviyat

DOI: 10.5281/zenodo.23281861

KIRISH

Har bir xalqning milliy madaniyati uning tarixiy taraqqiyoti, dunyoqarashi va ma’naviy qadriyatlarini aks ettiradi. O‘zbek xalqi ham ko‘p asrlik tarix davomida boy va betakror madaniy meros yaratgan bo‘lib, musiqa san’ati ushbu merosning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Milliy musiqa madaniyatimizning eng yuksak namunalaridan biri hisoblangan Shashmaqom xalqimizning estetik tafakkuri, badiiy didi va ma’naviy olamining yorqin ifodasidir. Shashmaqom asrlar davomida shakllanib, mukammallashib kelgan professional musiqiy tizim bo‘lib, unda Sharq xalqlarining boy musiqa an’analari mujassamlangan. U nafaqat musiqa san’ati namunasi, balki xalqimizning tarixiy xotirasi, ma’naviy merosi va milliy o‘zligining muhim ramzlaridan biridir. Bugungi kunda Shashmaqomni o‘rganish, asrash va targ‘ib qilish masalalari davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bo‘lib, ushbu noyob san’at turining rivojlanishiga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Shashmaqom Markaziy Osiyoda yuzaga kelgan mumtoz musiqa tizimining yuksak namunasi hisoblanadi. “Shashmaqom” so‘zi fors-tojik tilidan tarjima qilinganda “olti maqom” ma’nosini anglatadi. U Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq deb nomlangan oltita yirik maqom majmuasidan iborat.

Maqom san’atining ildizlari juda qadimiy davrlarga borib taqaladi. Tarixiy manbalarga ko‘ra, Sharq musiqa madaniyatining rivojlanishida buyuk mutafakkirlar va musiqashunos olimlar muhim rol o‘ynagan. Xususan, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Safiuddin Urmaviy, Abdulqodir Marog‘iy kabi allomalar musiqa nazariyasining rivojiga katta hissa qo‘shganlar. Ularning ilmiy qarashlari keyinchalik maqom san’atining shakllanishiga nazariy asos bo‘lib xizmat qilgan.

XVII–XVIII asrlarda Buxoro amirligi hududida maqom ijrochiligi yanada rivojlanib, yaxlit tizimga keltirildi. Aynan shu davrda Shashmaqom bugungi ko‘rinishiga yaqin shaklga ega bo‘ldi. Buxoro maqom maktabi vakillari tomonidan maqomlarning kuy va ashula yo‘llari tartibga solinib, avloddan avlodga ustoz-shogird an’anasi orqali yetkazib kelindi.

Shashmaqom murakkab va mukammal tuzilishga ega bo‘lgan musiqiy majmuadir. Har bir maqom ikki asosiy bo‘limdan iborat: cholg‘u bo‘limi va ashula bo‘limi. Ushbu bo‘limlar o‘z ichida bir necha qismlarga bo‘linib, ma’lum qonuniyat asosida ijro etiladi.

Maqomlarning kuy tuzilishi o‘ziga xos ohangdorlik, ritmik rang-baranglik va hissiy ta’sirchanlik bilan

ajralib turadi. Ularning har biri inson ruhiyatining turli holatlarini ifodalaydi. Masalan, ayrim maqomlarda sokinlik va tafakkur ustuvor bo‘lsa, boshqalarida jo‘shqinlik, muhabbat yoki ruhiy kechinmalar aks etadi.

Shashmaqomning eng muhim jihatlaridan biri uning badiiy mukammalligidir. Unda musiqa va she’riyat bir-biri bilan uzviy bog‘langan. Maqom ashulalarida ko‘pincha Sharq mumtoz adabiyotining buyuk namoyandalari – Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Bobur, Mashrab, Fuzuliy kabi shoirlarning g‘azal va ruboiylaridan foydalaniladi. Bu esa maqom san’atining nafaqat musiqiy, balki adabiy-estetik qiymatini ham oshiradi.

Shashmaqom xalqimizning ma’naviy hayotida muhim o‘rin tutadi. Ushbu san’at turi inson qalbini ezgulikka, go‘zallikka va komillikka chorlaydi. Maqom asarlarida insoniy fazilatlar, muhabbat, vafodorlik, sabr-toqat va ruhiy poklik kabi yuksak g‘oyalar tarannum etiladi.

Maqom kuylarini tinglash inson ruhiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Uning sokin va ta’sirchan ohanglari kishida estetik zavq uyg‘otadi, fikrlash doirasini kengaytiradi hamda ma’naviy kamolotga xizmat qiladi. Shu bois maqom san’ati qadimdan nafaqat ko‘ngilochar vosita, balki ma’naviy tarbiya manbai sifatida ham qadrlangan.

Yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda ham Shashmaqomning o‘rni beqiyosdir. Maqom san’ati orqali yoshlar xalqimizning boy tarixi, madaniyati va ma’naviy merosi bilan yaqindan tanishadilar. Bu esa ularda milliy g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ularining shakllanishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy madaniyat va san’atni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu jarayonda maqom san’atini tiklash, o‘rganish va targ‘ib qilish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi.

Maqom markazlari va ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari tashkil etildi, ilmiy tadqiqotlar qo‘llab-quvvatlandi, ko‘plab maqom asarlari notaga olinib, nashr qilindi. Shuningdek, maqom festivallari va xalqaro anjumanlarning o‘tkazilishi ushbu san’at turining nufuzini yanada oshirdi.

Bugungi kunda maqom san’ati nafaqat O‘zbekistonda, balki dunyoning turli mamlakatlarida ham qiziqish bilan o‘rganilmoqda. Xalqaro miqyosdagi madaniy tadbirlar orqali maqom san’ati keng targ‘ib qilinib, uning jahon madaniy merosidagi o‘rni mustahkamlanmoqda.

Globallashuv sharoitida milliy madaniy merosni asrab-avaylash har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shashmaqom san’atining kelajak avlodlarga yetib borishi uchun uni ilmiy asosda o‘rganish, ta’lim tizimiga keng joriy etish va yosh iste’dodlarni qo‘llab-quvvatlash zarur.

Maqom ijrochiligini rivojlantirish maqsadida zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish ham muhimdir. Maqom asarlarini raqamlashtirish, elektron kutubxonalar yaratish va internet platformalari orqali keng ommaga taqdim etish ushbu san’at turining ommalashishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ustoz-shogird an’analarini davom ettirish, yosh ijrochilar uchun mahorat darslari va tanlovlar tashkil etish ham maqom san’atining barqaror rivojlanishiga yordam beradi. Chunki milliy merosning yashovchanligi uni qadrlaydigan va davom ettiradigan avlodlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Shashmaqom o‘zbek xalqining ko‘p asrlik ma’naviy va madaniy tajribasini o‘zida mujassam etgan bebaho san’at namunasidir. Uning shakllanish tarixi, murakkab musiqiy tuzilishi, yuksak badiiy-estetik qiymati va tarbiyaviy ahamiyati ushbu san’at turining milliy madaniyatimizdagi alohida o‘rnini belgilaydi.

Bugungi kunda Shashmaqomni asrash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Chunki maqom san’ati xalqimizning milliy o‘zligini, ma’naviy qadriyatlarini va boy tarixiy merosini aks ettiruvchi noyob madaniy boylikdir. Uni chuqur o‘rganish va targ‘ib qilish orqali nafaqat milliy madaniyatimiz rivojiga, balki jahon madaniy merosining boyishiga ham munosib hissa qo‘shish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rajabov I. *Maqomlar masalasiga doir*. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
2. Fitrat A. *O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi*. Toshkent.
3. Matyoqubov O. *Maqomot*. Toshkent.
4. Karimov N. *O‘zbek musiqa tarixi*. Toshkent.
5. Sotvoldiyeva M. *An’anaviy xonandalik*. Farg‘ona.
6. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. “Shashmaqom” maqolasi.